

XIX a. LIETUVOS DVARŲ VALDŲ PLANŲ YPATUMAI

Romualdas Girkus¹, Viktoras Lukoševičius²

¹*Aerogeodezijos institutas, Pramonės pr. 13, LT-51327 Kaunas, Lietuva, el. paštas: info@agi.lt*

²*Kauno technologijos universitetas, Panevėžio institutas, Klaipėdos g. 1, LT-37348 Panevėžys, Lietuva, el. paštas: vikluk@midi.ppf.ktu.lt*

Įteikta 2005 11 05, priimta 2006 03 17

Santrauka. Straipsnyje aptariami XIX a. pirmos pusės Lietuvos Vilkmėgės pavieto dvarų valdų grafiniai dokumentai: Upytės pavieto Pakruojo ir Šeduvos dvarų valdų ir Rokiškio grafystės žemės valdų planai. Nagrinėjami planų sudarymo principai, aptariama autorystė, jų kryptingumas, masteliai, sutartiniai ženklai, apimamos teritorijos, gamybos technika, puošybos elementai. Analizuojami planuose pateiktų gyvenviečių, upių, ežerų, miškų, pelkių ir durpynų pavadinimai ir lyginami su nūdienos sunormintais jų pavadinimais. Konstatuojama, kad vietovardžiai ir vandenvardžiai iš esmės išlikę tapatūs. Labiau pakitę kai kurių ežerų vardai.

Prasminiai žodžiai: žemės valdos, dvarai, planų sudarymo principai, vietovardžiai, Pakruojis, Šeduva, Rokiškis, Litviniškės.

1. Upytės pavieto Pakruojo ir Šeduvos dvarų valdų planai

Planai sudaryti 1820 m. Upytės matininko Jan Želigowski 65 cm pločio vatmano lapuose. Pakruojo plano lapo ilgis – 100 cm, o Šeduvos – 113 cm. Dvarų valdos išdėstytos planuose, jų plačioji dalis tęsiasi gulstinės plano kraštinės kryptimi. Pakruojo plane pažymėtoji šiaurė nukreipta į kairę vertikaliają plano kraštinę $\approx 45^\circ$ azimutu, o Šeduvos plane – į dešinę vertikaliają plano kraštinę $\approx 120^\circ$ azimutu. Tai byloja apie laisvai pasirinktą planų orientavimą.

Aplinkinė dvaro valdų siena planuose pažymėta riboženkliais, atraminiais riboženklius ženklinant skaitmenimis. Su upėmis sutampančios ribos kartografuotos minint upių pavadinimus, pažymėtos ribų kertamos upių atkarpos ir tų upių vardai. Planai piešti, gan saviti. Plano viduje išdėstyti gyvenviečių perspektyviniai spalviniai piešiniai. Žymimos gyvenviečių kategorijos (kaimas, palivarkas, eiguva) ir pavadinimai. Žymėjimas primena XVI–XVII a. senuosiuose žemėlapiuose miestams vaizduoti naudotus profilinius sutartinius ženklus (S. Münsteris, O. Magnusas, V. Grodeckis ir kt.). Gyvenvietės pieštos miniatiūrų piešimo technika, išskiriant bažnyčias, dominuojančius pastatus ir medžius. Gyvenviečių pavadinimai įrašyti įmantriu šriftu lenkų kalba.

Skersiniai masteliai nubraižyti planų apačioje – su priedašu lenkiškai apie mastelį – 100 lietuviškų šniūrų. Iš priedašo akivaizdu, kad tiesinio mastelio atitiktumu – 100 lietuviškų šniūrų. Vilniaus universiteto Geodezijos katedros vedėjo Antano Šakinio (1790–1842) 1829 m. išleistoje knygoje „Miernictwo i rownoważenie“ nurodoma, kad Lietuvoje taikomas matas šniūras

metrinėje sistemoje prilyginamas 48,72591 metro [1]. Planų masteliams nustatyti išmatuotą plane skersinio mastelio pagrindo liniją (16,0 cm) palyginame su $100 \times 48,726$ m ir šiuo santykiu gauname skaitmeninį planų mastelį $\sim 1: 30\,000$. Ši planų skaitmeninį mastelį anksčiau apskaičiavo Lietuvos kartografijos žinovas J. Deksnys (1904–1989), 100 lietuviškų šniūrų atitiktumui plane laikydamas $1/4$ alkūnės. Kadangi pagal A. Šakinį šniūre telpa 75 alkūnės, tai $1/4$ alkūnės santykis su 100×75 atitinka skaitmeninį mastelį $1: 30\,000$.

Planuose su meniškais atributais įbrėžtos orientavimo kryptys. Pakruojo plane – su rozete, o Šeduvos plane – piešiniu plunksna. Planų apatiniuose kampuose įrašai lenkų kalba apie planų sudarymą. Geometras Jan Želigowski teigia, kad „Sienų aukščiausios instancijos pavedimu, dvaro žemių bendrai ribai nustatyti Upytės pavieta atliktas kapčių supylimas ir jų geometrinis pažymėjimas plane, nurodant užribio valdas“. Planų apačioje ranka rašyti sienų arbitrų įrašai, tvirtinantys geometro J. Želigowski sudaryto plano tikroviškumą. Čia planų panašumas baigiasi, nes užribio informacija pateikta skirtingai.

Pakruojo plane užribio gyvenvietės pažymėtos tik pavadinimais jų vietose plane, bet dukart didesniu šriftu, palyginti su dvaro valdų gyvenvietėmis. Šeduvos planuose su meniškais atributais įbrėžtos užribio gyvenvietės, šalia pažymėtos išorinės aplinkinės dvaro valdų ribos „nuo... iki...“, todėl pagal reikalaujamą linksnį kilmininku. Pavieniais atvejais vietoj gyvenviečių pažymėtos užribio valdų savininkų pavardės (Jasienskiego, Ganekoffa, Miksewica ir pan.). Gyvenvietės, kurios ribojasi su Šiaulių pavietu, nekonkretizuotos, o įrašyta „Šiaulių priklausomybės

kaimai“. Šeduvos plane eiguvos neįvardytos konkrečiais vardais, o tik gyvenviečių pavadinimams analogišku šriftu pažymėtos bendrinio užrašu „Iesnik“.

Pakruojis, nors plane įvardytas miestu, iš dvaro valdų neišskirtas, todėl teigtina, kad tuo laikmečiu miestas neturėjo savivaldos ir priklausė dvaro savininkui grafui Ropui. Gi Šeduvos valdų plane Šeduva kaip miestas ribomis išskirtas iš bendrų dvaro valdų. Šeduvą su apylinkėmis 1798 m. kunigaikštis S. Poniatovskis pardavė T. Ropui, kuris netrukus dvaro centrą perkėlė į Raudondvario gyvenvietę.

Šeduvos dvaro valdų plane atskirai įrašas apie plano žemių sumažinimą keturiose plano vietose, nurodyti gretimi riboženkliai numeriai ar žemių valdų savininko pavardė. Plotai nurodyti margais ir kvadratiniais prentais. Pagal minėtuosius A. Šakinio matų atitikmenis metrinėje sistemoje margas prilygintas 0,7122645 hektaro. Margą sudarė 300 kv. prentų, tad kvadratinis prentas metrinėje sistemoje lygus 0,2374215 aro. Perskaičiuodami ketvirtosios plano žemių sumažinimo vietos sienos kertamos kartografuoto, bet neįvardyto Paežerių ežero dalies 15 margų ir 282 kv. prentų plotą į metrinę sistemą, gauname $15,94 \text{ margo} \times 0,71226 = 11,33 \text{ ha}$. Ežeras nepriklausė dvaro valdoms, todėl šiuo plotu sumažintos valdos. Šiandien Paežerių ežero nebėra, jis sunyko patvanka sujungus su Arimaičių ežeru.

Teigtina, kad planuose pažymėtos gyvenvietės ir upės bei jų pavadinimai daugiausia yra išlikę. Dėl melioracijos darbų sovietmečiu išnyko Pakruojo plane prie Mūšos upės buvę kaimai Sidaugai (Sydowie) – dešiniajame krante, Puknioniai (Pukniany) ir Bagdoniškiei (Bogdanele) – kairiajame krante [2]. 1976 m. gyvenviečių sąrašuose šie kaimai dar įvardyti [3], o 1987 m. topografiniame M 1: 50 000 žemėlapyje jų jau nebėra. Šeduvos plane Rimaičių (Rymayc) gyvenvietė šiandien vadinama Arimaičiais. Matyt, taip atsitiko Arimaičio ežerą Rusijos topografiniuose žemėlapiuose įvardijus Rimaičiu. Vėliau šis ežero vardas buvo žymimas kaip antrinis [4, 5].

Planuose minimi gyvenviečių ir upių pavadinimai bei nūdienos šių vietovardžių atitikmenys pateikti 1, 2 lentelėse, skiriant juos į dvi kategorijas – planų valdose ir užribyje.

2. Rokiškio grafystės žemės valdų planai

Grafo Ignaco Tyzenhauzo valdas žymi trys Rokiškio grafystei priklausę žemės valdų grafiniai dokumentai, sudarytojų įvardyti „Mappa...“. Ši „žemėlapių“ pavadinimo pirmąjį žodį vartosime aptardami žemių valdų planus.

Žemės valdų planų paskirtis ir tarpusavio sąsaja. Du 1810 m. žemėlapiai skirti LITVINIŠKĖS (*Litwiniszki*) ir SKREBIŠKĖS (*Skrobiszki*) palivarkų valdoms. Šie žemėlapiai tarpusavyje ribojasi, o trečiasis – 1848 m. ROKIŠKIO (*Rakiskiego*) grafystės valdų žemėlapis apima ir šių dviejų palivarkų valdas (jos sudaro tik apie

dešimtadalį grafystės valdų teritorijos).

Originalumas. Pirmieji du žemėlapiai – spalvoti autoriniai originalai su piešiniais, puošybos elementais ir įmantriu šriftu rašytais titulais, o trečiasis – gautas spaudos būdu, tad yra be piešinių ir puošybos, tačiau titulo šriftas stambus ir užima nemažą lapo plotą. Dėl žemėlapių amžiaus ir šrifto įmantrumo nėra paprasta teisingai perskaityti titulus, tad pateikiame laisvus vertimus. Litviniškių valdų žemėlapiu (1 pav.) titule įrašyta: žemėlapis „LITVINIŠKIŲ palivarko, įeinančio į ROKIŠKIO pagrindines valdas, išsidėsčiusias VILKMERGĖS paviete, esančias Jo Didenybės grafo IGNACO TYZENHAUZO, Lietuvos pėstininkų armijos gvardijos šefo ir aukštų ordinų kavalieriaus, nuosavybėje, geometriškai išmatuoto 1810 metais“.

Skrebiškių valdų žemėlapyje atitinkamai įrašyta: žemėlapis „SKREBIŠKIŲ palivarko, įeinančio į Rokiškio pagrindines valdas, išsidėsčiusias VILKMERGĖS paviete, esančias Jo Didenybės grafo IGNACO TYZENHAUZO, Lenkijos pėstininkų armijos gvardijos šefo ir aukštų ordinų kavalieriaus, nuosavybėje, geometriškai išmatuoto 1810 metais“.

Lapų matmenys ir jų orientavimas. Litviniškių valdos braižytos 60 × 50 cm, o Skrebiškių valdos – 88 × 68 cm lapuose, orientuojant lape pagal ilgąją lapo kraštinę. Pasaulio kryptį atžvilgiu šie du žemėlapiai orientuoti vienodai – į vakarus. Rokiškio grafystės žemėlapis didelių matmenų (125 × 240 cm), suklijuotas iš aštuonių spaudos lapų. Grafystės teritorija orientuota pagal trumpąją suklijuoto žemėlapiu kraštinę. Kadangi grafystės valdos išsitiesusios šiaurės-pietų kryptimi, tad žemėlapiu lapas pasaulio kryptį atžvilgiu orientuotas į rytus. Sutapdinant žemėlapių tą pačią teritoriją, tampa akivaizdu, kad pirmieji du žemėlapiai, palyginti su Rokiškio grafystės žemėlapiu, skiriasi išsidėstymu 180° pagal jo orientavimą.

Masteliai. Litviniškių ir Skrebiškių valdų žemėlapiai to paties mastelio. Jis nustatomas iš nubraižytų tapačių skersinių mastelių. Litviniškių lape virš mastelio brėžinio papildomas įrašas „Skala zawiera sznurow 30“. Žinant, kad lietuviškas šniūras lygus 48,73 metro [1] ir išmatavus skersinio mastelio ilgį (11,6 cm), galima rasti žemėlapiu skaitmeninį mastelį [11,6 cm: (48,73×30) m] = 1:12 600. Rokiškio grafystės žemėlapiu skersinio mastelio ilgis – 18 cm ir užrašas prie mastelio „Podzialka miary Litewskiej od sznurow 100“ leidžia analogiškai atlikti skaičiavimus ir gauti skaitmeninį mastelį – 1:27 000.

Apimamos teritorijos. Litviniškių valdos apima šias žemėlapyje pažymėtas gyvenvietes: *Pużanice* (Pužionys), *Ropiszki* (Ruopiškis), *Dyliszki* (Diliškiai), *Natkuszki* (Natkuškiai), *Zarzecze* (Paupė), *Nowa* (Ulytėlė), *Litwiniszki* (Sėlynė). Pažymėti kaimai, su kuriais ribojasi valdų teritorija: *Sedzian* (Sėdžiūnais), *Sapeciun* (Spiečiūnais), *Pirogiszkami* (Pyragiškiais), *Dydejo* (Didėja), *Kawelami* (Kovelias), *Audras* (Audra), *Skrobiszkiemi* (Skrebiškėmis) [2, 3].

1 lentelė. Šeduvos dvaro valdų plano vietovardžiai ir vandenvardžiai

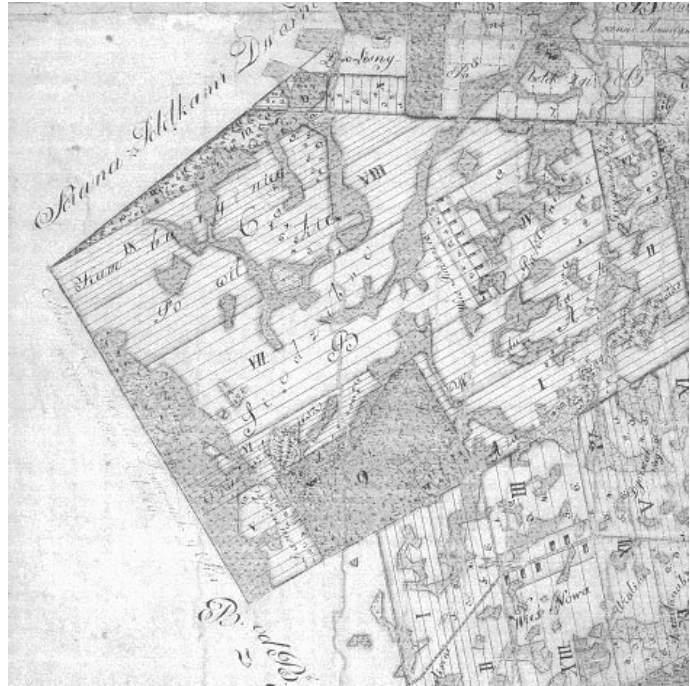
Table 1. Names of the toponyms and hydronyms in the plan of land estates of Šeduva

Nr.	Dvaro valdose		Dvaro užribyje	
	1820 m.	Nūdienos [6]	1820 m.	Nūdienos [6]
1	wies Bobruie	Bebrujai	Auksztolok	Aukštelkių
2	wies Bowkie	Baukiai	Buczun	Bačiūnų
3	wies Drowmiany	Draumėnai	Butan	Butėnų
4	wies Dervele	Derveliai	Burbiszek	Burbiškio
5	Czerwony Dwor	Raudondvaris	Czelk	Čelkių
6	foliwark Emalija	Amalija	Dulkiszek	Dulkiškių
7	wies Gimbogala	Gimbogala	Dewoniszek	Dovainiškio
8	wies Jasiulaycie	Jasvilaičiai	Darguż	Dargužių
9	wies Kauksnuje	Kauksnujai	Jasauc	Jasaičių
10	foliwark Kreiwokiszki	Kreivokiškis	Januszkun	Januškonių
11	foliwark i wies Laudyszki	Liaudiškiai	Kurkli	Kurklių
12	wies Medykany	Medikoniai	Kaulaliszek	Kaulališkių
13	foliwark Mażaycie	Mažaičiai	Karklaic	Karklaičių
14	wies Olksnupie	Alksnupiai	Maldziun	Maldžiūnų
15	foliwark i wies Puipy	Puipiai	Nemaniun	(Nemaniūnų mšk.)
16	wies Poieziory	Paežeriai	Plebani Szadowskiey	Kleboniškių
17	wies Powartycze	Pavartyčiai	Poabel	Paobelių
18	wies Pakalniszki	Pakalniškiai	Przestowian	Prastavonių
19	foliwark Radwilany	Radviloniai	Rymayc	Arimaičių
20	wies Roginiany	Raginėnai	Sturyszek	Stūriškių
21	miasto Szadow	Šeduva	Slek	Sliekių
22	wies Sznukany	Šniukoniai	Worduksan	Vardukšnių
23	wies Saukiany	Šaukoniai	rzeka Berża	upė Beržė
24	wies Syleykany	Šileikoniai	rzeka Dowgiwena	upė Daugyvenė
25	wies Weryszki	Vėriškiai	rzeka Saaka	upė Šaka
26	wies Woydziulany	Vaidulioniai		
27	wies Zylany	Žilioniai	rzeka Jeziorka	upė Ežerėlė
28	wies Zyborty	Žybartai	rzeka Niawduwa	upė Niauduva

2 lentelė. Pakruojo dvaro valdų plano vietovardžiai ir vandenvardžiai

Table 2. Names of the toponyms and hydronyms plan of land estates of Pakruojis

Nr.	Dvaro valdose		Dvaro užribyje	
	1820 m.	Nūdienos [6]	1820 m.	Nūdienos [6]
1	wies Akmenėlė	Akmenėliai	Bolsie	Balsiai
2	wies Beszany	Bešoniai	Bogdanele	Bagdoniškiai
3	wies Cholewy	Kalevai	Dowoniszki	Dovainiškis
4	wies Chwiedory	Kvedarai	Judiszky	Judiškiai
5	wies Daukszygole	Daukšigaliai	Juszkany	Juškoniai
6	wies Kolicze	Kolyčiai	Klawany	Klovainiai
7	wies Karaszyle	Karašilis	Kapczuny	Kapčiūnai
8	wies Kondracie	Kundročiai	Labory	Laborai
9	wies Koreywiszki	Kareviškiai	Leypuszky	Laipuškiai
10	wies Możeykany	Mažeikoniai	Meyluny	Meilūnai
11	wies Noreyikay	Noreikoniai	Pacuny	Pociūnai
12	wies Osze	Uošas	Poieziory	Paežeriai
13	wies Paszkany	Poškiečiai	Preyczuny	Preičiūnai
14	dwor Pokroie		Pukniany	Puknioniai
15	miasto Pokroie	Pakruojis	Raczkaycie	Ročkaičiai
16	foliwark nove Pokroie	Pakruojis	Stecie	Siečiai
17	foliwark mate Pokroie		Uzubale	Užubeliai
18	wies Palecie	Paliečiai	Woronce	Voroniai
19	wies Powerdunie	Paverdeniai	rzeka Musza	upė Mūša
20	foliwark Polaszmen	Palašmenis	rzeka Kroia	upė Kruoja
21	foliwark Podowgiwen	Padauguva	rzeka Dowgiwena	upė Daugyvenė
22	wies Sygutany	Sigutėnai	rzeka Jeziorka	upė Ežerėlė
23	wies Sydowgie	Sidaugai	buczay Lasznena	upė Lašmuo
24	wies Toliszany	Telišoniai	buczay Obela	upė Obelė

1 pav. Rokiškio grafystės Litviniškių žemės valdų M1:12 600 planas, sumažintas 6,4 karto, ir plano fragmentas, sumažintas 1,8 karto
Fig 1. The plane of land estates of Litviniškės in Rokiškis county, scale 1:12 600 (decreased by 6,4 times) and a fragment of the plan (decreased by 1,8 times)

Skrebiškių valdos apima šias žemėlapyje pažymėtas gyvenvietes: *Kosie* (Kuosiai), *Aukstokalnė* (Aukštakalniai), *Tataryszki* (Totoriškiai), *Giruny* (Giriūnai), *Romanecyie* (Ramonaičiai), *Bohuszyszki* (Baušiškiai), *Warle* (Varliai). Pažymėti kaimai, su kuriais ribojasi valdų teritorija: *Komajami* (Kamajais), *Olseta* (Alseta), *Kroupiami* (Kraupiais), *Pužanami* (Pužioniais), *Rogielami* (Rageliais) [2, 3].

Rokiškio grafystės žemėlapis apima šiuos palivarkus ar dvarus su jų valdomis: *Oknista* (Aknysta), *Wysoki dwor* (Aukštadvaris), *Wederuwszcyna* (Veduviškis), *Lukszty* (Lukštai), *Ignalin* (Ignotiškis), *Julianow* (Uljanava), *Rakiszki* (Rokiškis), *Skiemiany* (Skiemai), *Litwiniszki* (Litviniškės), *Rakiszczyki* (Rokiškėliai), *Skrobiszki* (Skrebiškės), *Dogile* (Dagiliai) ir *Komaje* (Kamajai).

Rokiškio žemėlapių apžvalga. Šiame žemėlapyje (2 pav.) pateikta legenda, kurios nėra palivarkų žemėlapiuose. Penkiaspalvio žemėlapių legendoje 23 sutartiniai ženklai: išskirtos žemės naudmenos, miškų rūšys, skirstomos pelkės, hidrografija, keliai, aukštumos, įvairiarūšės sienų ribos. Sienų riboms legendoje skirta daugiausiai sutartinių ženklų. Jomis ribojamos palivarkų valstybinės, nuomojamos, nenaudojamos, bendro naudojimo, konfiskuotos žemės.

Žemėlapyje esanti Aknystos palivarko teritorija 1920 m. įėjo į Latvijai perduotas žemes mainais į Palangos pajūrį. Pasiestyje su žemėlapių laikmečio *Kurliandija* latviški vietovardžiai: vietovė *LeLas Puras*, miškas *Kunga*, miškas *Welna wecyumu*, vietovė *Priede* ir pan.

Žemėlapių kūrimo metu Karčemos buvo minėtini objektai, todėl jos įrašytos net žemėlapių titule. Žemėlapyje pažymėtos ir įvardytos prieš pavadinimą rašant ir bendrinius trumpinius „k.“, „kar.“ arba netrumpinant „karcma“, pagal karčemos kategoriją. Karčemos daugeliu atvejų įkurtos šalia gyvenviečių ir įvardytos tų gyvenviečių pavadinimais: *Wobole* (Vaboliai), *Pokape* (Pakapė), *Wizunka* (Vyžuona), *Tataryszki* (Totoriškiai), *Stefance* (Steponiai), *Wejdelance* (Vaidlėnai) ir pan. Dalis karčemų įvardytos kitų vietovės objektų vardais: *Rago Galwa* (vietovė ties siena su Kurliandija), *Skardubie* (upė Skardupis), *Winksznini* (vietovė Vinkšnynė), *Rudbalis* (durpynas), *Lukszta* (upė Lukšta) [2, 3].

Pagal šiuolaikinius hidrografijos duomenis [7, 8], identifikuojama dauguma žemėlapių hidronimų. Tai *Wižūna* (Vyžuona), *Wengierynka* (Vingerinė), *Milžupis* (Milžupys), *Prudupis* (Prūdupys), *Elksynta* (Alsinta), *Oknista* (Aknysta), *Jodupis* (Juodupys), *Lukszta* (Lukšta), *Szetekszna* (Šetekšna), *Leszkupis* (Leškupys), *Beržona* (Beržiena), *Kieulupis* (Kiaulupis), *Loukupis* (Laukupys), *Luszna* (Lūšna). Dalies vandens tėkmių vardų nerisime šiandienos oficialiuose hidronimų dokumentuose: *Ragupis*, *Szakupis*, *Skirsa*, *Margupis*, *Oldra*, *Asitupis*, *Pokrewna*.

Mažai ežeringoje Rokiškio grafystės teritorijoje kartografuoti ežerai daugiausia įvardyti. Tai *Szaszkini* (Armoniu), *Skiautaryszki* (Ignotiškio), *Wižunki* (Vyžuona), *Audra* (Audrelis), *Olseta* (Alseta), *Lolu* (Luolys), *Komais* (Petrošiškio), *Potrakis* (Aukštakal-

nių), *Szeszkinis* (Mitragalys), *Busznis*, kuris šiandien žemėlapiuose kartografuojamas be vardo [2, 8].

Dauguma miškų plotų žemėlapyje įvardyti savaisiais vardais: *Kiekutynas*, *Dyrzyski*, *Warpines*, *Kazabalis*, *Medynes*, *Sala*, *Brastynė*, *Waisiszki*, *Plokas*, *Erolis*, *Szilas*, *Wersza wecymus* ir pan. Kiti miškai turi vietovių vardus, prieš jų vardą žymimas bendrinis trumpinys *URO* (vietovė): *URO Girel*, *URO Poluksnia*, *URO Szylei*, *URO Elksnes*, *URO Dagimas*, *URO Zylwities*, *URO Skamarokiszki* ir pan.

Pelkės ir durpynai taip pat dažnai įvardyti analogiškai miškams: *Raiste*, *Krakla*, *Wilka puras*, *Berža puras*, *URO Lapiena*, *URO Apideme*, *URO Skrytolowo* ir pan.

Rokiškio grafystės žemėlapiu titule įrašyta:

„ROKIŠKIO grafystės žemių žemėlapis su palivarkais, miesteliais, visais užribiais ir karčemomis, ROKIŠKIO priklausomybės pagrindinėmis valdomis, išsidėsčiusiomis VILNIAUS gubernijoje VILKMERGĖS pavieto ROKIŠKIO, KAMAJŲ ir OBELIŲ parapijose, esančiomis Jo Didenybės grafo IGNACO TYZENHAUZO, Lietuvos pėstininkų armijos gvardijos šefo ir aukštų ordinų kavalleriaus, nuosavybėje,

sudalintomis kvadratais ir pažymėtomis riboženkliais, išdėstytais nurodytoje žemėje su užribio nuorodomis ir geometriškai inventorizuotas pagal žemės įstatymus diferencijuotomis ribomis, paženklintomis geometriškai 1848 metais liepos mėn. 1 dieną, sudarant žemėlapi geometro MICHAL SKINDER.“

3. Išvados

1. Žemių valdų planai su perspektyviniais gyvenviečių piešiniais vietoj įprastos kartografuojamos valdų teritorijos – ganėtinai saviti XIX a. pradžios kartografiniai dokumentai.

2. Litviniškių ir Skrebiškių žemėlapių sudarytojas juose savo pavardės neįrašė. Kadangi šie žemėlapiai sudaryti tais pačiais metais, ir jų atlikimo stilius analogiškas puošyba, žemėlapiu sudedamųjų dalių išdėstymu ir net iš esmės tapačiais titulais, galima teigti ir apie tą patį autorių. Rokiškio grafystės žemėlapiu sudarytojas savo vardą ir pavardę įsirašė žemėlapiu titule kaip ir Pakruojo bei Šeduvos dvarų žemių planų sudarytojas.

2 pav. Rokiškio grafystės žemėlapiu dalis (M 1: 27 000 sumažintas 10 kartų) ir žemėlapiu centro fragmentas

Fig 2. Part of the map of Rokiškis county, scale 1:27,000 (decreased by 10 times) and a fragment of the map of the centre of Rokiškis

3. Žemėlapių skaitmeniniai masteliai nustatyti pagal lietuviško šniūro ilgį, kuris skyrėsi nuo lenkiškojo. Šalia Rokiškio grafystės žemėlapių ir Pakruojo bei Šeduvos dvarų planų mastelio pažymėta, kad lietuviški šniūrai taikyti ir kitiems žemėlapiams, kuriuose šniūrų priklausomybė nenurodyta.

4. Vietovardžiai iš esmės yra išlaikę tapatumo elementus, ir šiandienos vietovardžių lietuviška interpretacija nekelia abejonių dėl jų lokalsios tapatybės.

5. Rokiškio grafystės žemėlapiuose pasitaiko viena kita naujai pervardyta *Litwiniszek* (Sėlynė), *Nowa* (Ulytėlė) ar gyvenvietė, kurios pavadinimas – kalbinis vertinys *Zarzecze* (Paupė).

6. Rokiškio grafystės žemėlapyje daug vietovių pavadinimų rašyta lietuviškai ir net pagal teritorijos tarmę: pvz., *Ažnugarei*, *Kieulupis*, *Amalu sala*, *Ežera bala*, *Medynas*, *Brastynės*, *Raistas*, *Girela*, *Pokalnia*, *Lunkielas* ir pan.

7. Vandens tėkmių pavadinimai lengvai identifikuojami su šiandienos sunormintais jų vardais. Rokiškio grafystės žemėlapiuose pasitaiko ir prarastų hidronimų: pvz., *Skirsa*, *Oldra*, *Asistupis*, *Pokrewna* ir pan. Matomas didesnis ežerų vardų pokytis. Nemažai jų pervardyta: pvz., *Skiautaryszki* (Ignotiški), *Komais* (Petrošiškio), *Potrakis* (Aukštakalnių), *Szeszkinis* (Mitragalys).

Literatūra

1. Szakin, Ant. Miernictwo i rownoważenie. Wilno, 1829, p. 153–155.
2. Topografiniai M 1:50 000 žemėlapiai PAKRUOJIS 55-59/60-64, ŠEDUVA 55-59/55-59, BAISOGALA 55-59/50-54, ŠIAULIAI 50-54/55-59, ROKIŠKIS 75-19/60-64, OBELIAI 80-84/60-64, PANEMUNĖLIS 75-79/55-59, Dusetos 80-84/55-59. Nacionalinė žemės tarnyba, 2002–2004.
3. Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas, II dalis. Vilnius: Mintis, 1976. 398 p.
4. Topografinis M 1:84 000 žemėlapis VIII–15. Generalinio štabo leidinys, 1897.
5. Topografinis M 1:100 000 žemėlapis N–34-12 (ШЕДУБА). Generalinio štabo leidinys, 1938.
6. Vietovardžių žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002. 463. p.
7. Gailiūšis, B. ir kt. Lietuvos upių hidrografija. Abėcėlinė vietovardžių rodyklė. Kaunas: Lietuvos energetikos institutas, 2001, p. 732–782.
8. Lietuvos Respublikos upių ir tvenkinių 2001-12-21; ežerų 2003-03-21 klasifikatoriai. Lietuvos aplinkos ministerija. *Valstybės žinios*, 2001–3888 ir 2003–1442.

Romualdas GIRKUS. Chief specialist for heritage. Institute of Aerogeodesy (Ph +370 37 451 504).

A graduate of Kaunas Polytechnic Institute (now Kaunas University of Technology), geodetic engineer, 1962. Publications: over 20 scientific articles; participant of conferences in Latvia, Russia.

Research interests: history of geodesy and cartography.

Viktoras LUKOŠEVIČIUS. Doctor, Associate Professor. Dept of Civil Engineering Technique, Panevėžys Institute, Kaunas University of Technology (Ph +370 45 435 819, fax +370 45 516 161).

A graduate of Kaunas Polytechnic Institute (now Kaunas University of Technology), geodetic engineer, 1962. Doctor's degree at Institute of Surveying, Aerial Photography and Cartography, Moscow, 1966. Publications: over 60 scientific articles; participant of conferences in USA, Brazil, Sweden, Norway, Russia. Fellowship Winner, NATO and Italy National Science Competition, 1996. Member of Association for the Advancement of Baltic Studies.

Research interests: history of geodesy and cartography.